

НЕЗАЛЕЖНА МЕДІЙНА РАДА

Висновок № 5

щодо відповідності законодавству України змісту 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся»

м. Київ

«26» квітня 2016 р.

I. Обставини справи

1. До Незалежної медійної ради надійшло звернення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення (лист № 17/1091 від 15.04.2016) із проханням надати експертний висновок щодо 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся», трансльованого в ефірі ТОВ «ТРК «Україна». Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення просить проаналізувати серію на предмет відповідності змісту серії статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» і статтям 15 та 15-1 Закону України «Про кінематографію».

2. На запит Голови незалежної медійної ради Наталії Лигачової від каналу було отримано синопсис серіалу.

3. В цій серії основна сюжетна лінія розгортається довкола Фаїни Марківни Матвієнко — жінки літнього віку, яка мешкає у своєму домі в Києві з родиною й син якої, Степан, потрапив у полон до представників так званої ЛНР. **Події віддзеркалюють сучасність і відбуваються на тлі військових дій на сході України.**

З-поміж іншого, у своєму домі Фаїна Марківна надає прихисток родині переселенців із Донбасу — Яні та маленькому Дмитрові. Чоловік Яни та батько Дмитра — Борис — виявляється проросійським бойовиком, що воює у складі незаконних військових угруповань на сході України. Як зазначено в синопсисі серіалу: *«Тоді Фаїна йде на злочин: запирає Яну у винному погребі, а чоловікові Яни по телефону каже, що той побачить свою сім'ю тільки якщо звільнить з полону Степана. Яна живе під замком. Фаїна регулярно привозить їй їжу. З Димком няньчиться вся сім'я Матвієнків, думаючи, що його мати поїхала на Донбас».*

У цій серії з уст терористів (отамана Шелеста) лунає звістка про смерть Степана Матвієнка, після чого Фаїна Марківна у відчаї просить Бориса привезти тіло Степана до Києва. Втім, як зазначається в синопсисі: *«Чоловік Яни тим часом викрадає Степана у козаків і привозить на підконтрольну нашим військам територію. Дорогою отримавши важкі поранення... Чоловік Яни переосмислює своє ставлення до “київської хунти” і розуміє, що це не “фашисти і нацики”».*

4. У цій серії з уст Яни, лунає репліка: *«Мы спокойно жили, никого не трогали. Наш дом попал под обстрел. Теперь там руины. Мы приехали сюда, потому что нам негде просто жить. Мы просто хотим, чтоб Донбасс был свободным. Мы хотим рожать и воспитывать счастливых детей. И чтобы от нас киевские олигархи отстали».*

Інша репліка подібного змісту лунає також і з уст отамана Шелеста, одного з лідерів терористичних угруповань: *«Мы же все с вами в одной лодке. Вы думаете, нам сейчас легко? Нет! Но мы не жалуемся. Давим эту хунту кровавую. Это они нам жизни не дают. Но результат есть. Мы не дали им геноцид устроить на нашей земле.»*

Також відбувається діалог між Борисом та бойовиком отамана Шелеста:

Борис: *«Как у вас дела с пленными обстоят?»*

Бойовик: *«Как? Как у всех. Горстка фашистов по подвалах сидит»; «А то ты этих укров не знаешь? Вечно они там что-то мутят».*

II. Регулювання

1. Конституція України

Стаття 34. Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб — на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

2. Закон України «Про телебачення і радіомовлення»:

Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій

2. Не допускається використання телерадіоорганізацій для:

- закликів до насильницької зміни конституційного ладу України;
- закликів до розв'язування війни, агресивних дій або їх пропаганди;
- трансляції телепередач, виготовлених після 1 серпня 1991 року, що містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України. Для цілей застосування цієї норми використовуються визначення та критерії, встановлені Законом України «Про кінематографію»;
- здійснення інших вчинків, за якими наступає кримінальна відповідальність.

3. Закон України «Про кінематографію»:

Стаття 15. Права та умови розповсюдження і демонстрування фільму

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері кінематографії, відмовляє у видачі державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів за наявності принаймні однієї з таких підстав:

- наявності у фільмі матеріалів (висловлювань, дій тощо), які пропагують війну, насильство, жорстокість, фашизм і неофашизм, спрямовані на ліквідацію незалежності України, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, приниження нації, неповагу до національних і релігійних святинь, приниження особистості, що пропагують невігластво, неповагу до батьків, а також наркоманію, токсикоманію, алкоголізм та інші шкідливі звички; фільми порнографічного характеру, що підтверджується висновком експертної комісії з питань розповсюдження і демонстрування фільмів;
- наявності обставин, передбачених частинами першою, другою та третьою статті 15-1 цього Закону.

Стаття 15-1. Розповсюдження і демонстрування фільмів, що містять популяризацію органів держави-агресора, радянських органів державної безпеки

В Україні забороняється розповсюдження і демонстрування фільмів, що містять популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що створюють позитивний образ працівників держави-агресора, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України.

Фільм вважається таким, що містить популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що створює позитивний образ працівників держави-агресора, виправдовує чи визнає правомірною окупацію території України, якщо в ньому наявна принаймні одна з таких ознак:

серед позитивних героїв фільму є співробітники (у тому числі колишні або позаштатні) органів держави-агресора, радянських органів безпеки;

у сюжеті фільму безпосередньо або опосередковано заперечується або ставиться під сумнів територіальна цілісність України, виправдовується або подається в позитивному світлі окупація території України, акти агресії з боку інших держав, розв'язування війни.

4. Кримінальний Кодекс України

Стаття 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками

1. Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками —

караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

.....

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки, —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.

III. Оцінка дотримання вимог законодавства України

1. Насамперед Незалежна медійна рада звертає увагу на те, що аналіз, наданий у цьому висновку, стосується **винятково 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся»**. При розгляді також бралися до уваги елементи синопсису серіалу. **Однак розгляд однієї серії багатосерійного фільму, на думку Незалежної медійної ради, не дозволяє робити загальний висновок щодо відповідності законодавству України серіалу «Не зарікайся»**.

2. Найбільше критичних зауважень та обурення, що поширювалося в медійному просторі протягом останніх тижнів, зазнали цитати, наведені вище, а також зображення «проукраїнських героїв» серіалу (а саме Файни Марківни) в негативному світлі — як людини, що готова піти навіть на злочин заради визволення власного сина, солдата української армії, з полону.

3. Щодо порушень законодавства, то, на думку Незалежної медійної ради, в цій серії могли б бути порушення норми ч. 2 ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» в контексті висвітлення матеріалів, які потенційно можна кваліфікувати як дії, спрямовані на розпалювання ворожнечі, а також ч. 1 ст. 15-1 Закону України «Про кінематографію» щодо створення позитивного образу працівників держави-агресора.

4. Розпалювання ворожнечі (в тому числі за допомогою мови ненависті) як склад злочину, згідно з Кримінальним кодексом України, вимагає умислу з боку особи, що вчиняє злочин. Крім того, як влучно зазначено міжнародною організацією Article 19 у Кемденських принципах щодо свободи вираження поглядів та рівності, забороненою може бути лише мова ненависті, що спричиняє **неминучий ризик** дискримінації, ворожого ставлення чи насильства щодо осіб, які належать до груп, щодо яких спрямована мова ненависті¹. Аналогічний стандарт *imminent lawless action* застосовується Верховним Судом США з 1969 року, коли його було вперше висловлено у справі *Brandenburg v Ohio*².

5. Варто зазначити, що телесеріал «Не зарікайся» за жанром є **художнім фільмом**. Свобода вираження поглядів захищає, зокрема, й вираження в мистецькій формі, на чому окремо наголошувалося Європейським судом із прав людини у п. 26 справи *Vereinigung Bildender*

¹ <https://www.article19.org/data/files/pdfs/standards/the-camden-principles-on-freedom-of-expression-and-equality.pdf>

² <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/395/444/>

Kunstler v Austria, оскільки «ті, хто розповсюджують мистецькі твори, роблять внесок до обміну ідеями та позиціями, без чого демократичне суспільство є неможливим»³.

Втім, як впливає зі справи *M'Bala M'Bala v France*⁴, навіть це не зробить вираження захищеним у тому разі, якщо воно суперечить ключовим цінностям Конвенції — і, зокрема, **заперечує окремі болючі історичні факти** в територіальному контексті, як-от Голокост.

У випадку з 66-ю серією серіалу «Не зарікайся» при оцінці конкретних висловів героїв варто зважати **на контекст і форму твору**, в якому їх сказано. Безумовно, такі слова та вислови, як «укр», «кровавая хунта», «горстка фашистів», а також показ символіки так званої ЛНР, вжиті в іншому контексті, могли би являти собою заклики до ворожнечі. Втім, на думку Незалежної медійної ради, в даному випадку вони слугували **необхідними засобами для зображення негативних рис персонажів із банди отамана Шелеста**, які викрадали, катували українських полонених, а також протиставлення цих персонажів із Україною. Крім того, саме за їх допомогою вибудовується драма в житті головного персонажа цієї серії, Фаїни Марківни. **Саме тому в розглядуваній ситуації, на думку членів Незалежної медійної ради, відсутні порушення ч. 2 ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення».**

6. У контексті ст. 15-1 Закону України «Про кінематографію» важливим аспектом є заборона популяризації та пропаганди працівників **держави-агресора, однак не терористичних організацій**. Варто нагадати, що Верховна Рада України 27 січня 2015 року визнала Росію державою-агресором, а так звані ДНР та ЛНР — терористичними організаціями⁵.

Питання щодо того, чи є представники ДНР та ЛНР співробітниками органів держави-агресора, є предметом окремого дослідження в рамках міжнародного публічного права. Втім, користуючись пп. 205, 241, 242 рішення Міжнародного Суду ООН у справі *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Нікарагуа проти США), в якому було встановлено, що незаконне втручання у внутрішні справи іншої держави може бути непрямым і відбуватися шляхом **підтримки озброєної терористичної діяльності, зокрема фінансової, логістичної, надання зброї, тренування тощо**⁶, Незалежна медійна рада вважає, що діяльність організацій на Донбасі може вважатися такою, що вчиняється Росією як державою-агресором.

Понад те, згідно з Кампальськими змінами до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, якими до тексту останнього вноситься ст. 8-bis, одним із актів агресії визнається **надсилання державою або від її імені озброєних банд, груп, нерегулярних військ або найманців, які застосовують військову силу проти іншої держави, що спричиняє завоювання частини території цієї держави**⁷.

³ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79213>

⁴ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-158752>

⁵ <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/129-19>

⁶ <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6503.pdf>

⁷ https://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf

Насамкінець, згідно з п. 145 рішення Апеляційної палати Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії у справі Тадіча (*Prosecutor v Tadic*), було обмежено критерії атрибуції дій недержавних агентів до певної держави вимогою «загального контролю, що виходить за межі простого фінансування та екіпірування певних сил, а й включає участь у плануванні та нагляді за проведенням військових операцій»⁸.

Інформація про загальний контроль над «ДНР» та «ЛНР» з боку Росії може бути належним чином доведена лише за участі міжнародних судових органів. Втім, із відкритих джерел можна взяти суттєвий масив інформації, що свідчатиме на користь розгляду представників відповідних терористичних угруповань як агентів Росії в контексті норм міжнародного публічного права. Тому, на думку Незалежної медійної ради, **представників відповідних організацій у контексті норм українського законодавства варто розглядати як органи та представників держави-агресора, зокрема й для цілей Закону України «Про кінематографію».**

7. Втім, навіть у такому разі образ терористів, зображених у розглядуваній серії, не є однозначно позитивним. Власне, більшість образів представників «ЛНР» зображено дещо карикатурно, почасти їх подано в негативному контексті — як осіб, що катують людей у підвалах, убивають, готові карати за дезертирство смертю тощо. Також варто зазначити, що переважно їхні характери в даній серії не розкриті.

Винятком можна вважати лише Бориса — чоловіка Яни та батька Дмитра, які перебувають у «заручниках» у Фаїни Марківни в Києві. Однак його дії в даній серії може бути розцінено і як позитивні (намагається розшукати Степана Матвієнка на фоні «злої» Фаїни Марківни, що тримає в заручниках його родину), і як негативні (є бійцем «ЛНР», роль якої в серіалі видається радше негативною, готовим зрадити її ж «владні» квазіструктури задля досягнення власної мети тощо). З огляду на це **Незалежна медійна рада не може дійти висновку щодо наявності в 66-й серії телесеріалу «Не зарікайся» однозначно позитивних героїв — співробітників органів держави агресора, а отже й порушення норм Закону України «Про кінематографію».**

IV. Соціальна відповідальність медіа

1. У своєму висновку щодо випуску «Кровавая вольница» серіалу «*Легенди карного розшуку*» (№ 1 від 20 січня 2016 року) Незалежна медійна рада наголошувала **на важливості соціальної ролі медіа під час збройних конфліктів**, що тривають на територіях окремих держав, включно з подіями на сході України, де медіа самі можуть виконувати роль зброї.

2. Як впливає з реакції медійної спільноти, серію було сприйнято неоднозначно: було висловлено багато аргументів як на підтримку заборони фільму, так і проти втручання з огляду на свободу вираження поглядів.

⁸ <http://www.icty.org/x/cases/tadic/acjug/en/tad-aj990715e.pdf>

3. Попри відсутність порушень норм законодавства в 66-й серії телесеріалу «Не зарікайся», Незалежна медійна рада хоче наголосити на низці позицій, які варто було би врахувати, вирішуючи знімати й транслювати такий фільм на загальнонаціональному телебаченні.

По-перше, в умовах суспільної турбулентності та схильності до надто буквального сприйняття населенням антагоністичної інформації, **медіа могли б утриматися від художнього зображення відповідних подій на Донбасі до закінчення гострої напруги в конфлікті.** Будь-який художній твір дозволяє глядачеві чи спостерігачеві сформулювати власні асоціації, **що напряму залежать від його / її переконань, і, таким чином, потенційно може викликати небезпечні реакції на показ подій і героїв при висвітленні таких конфліктно чуттєвих тем.**

По-друге, художній фільм про збройний конфлікт, що триває на території держави, на якій він транслюється, може, попри відповідність формальним нормам законодавства, **завдати населенню суттєвої шкоди через хибне сприйняття певного роду неоднозначної інформації різними категоріями глядачів.** Крім того, художня інтерпретація, зокрема й за допомогою методів протиставлення головних героїв (як це зроблено на прикладі Фаїни Марківни та родини Яни, що сповідають різні цінності), може зачіпати почуття людей, на долях яких позначилися зображувані події, що не створює додаткових факторів для можливої єдності розуміння окремої інформації. **Тому така серія справді могла спричинити суттєвий негативний ефект, зокрема й зробити внесок у розкол суспільства або вилитися в агресію проти телеканалу, виробника фільму та їхніх власників і афілійованих структур разом із їхніми працівниками.**

По-третє, російська мова як мова серіалу посилює негативне сприйняття стрічки в цілому. Це пояснюється й тим, що представники так званих ЛНР, ДНР, а також окупаційна влада в Криму всіляко використовують українську мову й українську ідентичність із підконтрольних територій, а так само й тим, що україномовний глядач і далі залишається переважно позбавленим вітчизняного кінопродукту, знятого рідною мовою, й фактично дискримінованим тепер уже виробниками багатосерійних фільмів в Україні. **Незалежна медійна рада наголошує на необхідності збільшення використання української мови при виробництві вітчизняної кінопродукції.**

Насамкінець варто зазначити, що повідомлення й заклики, адресовані авторами серіалу публіці, є надто подібними до закликів та позицій⁹ кінцевого бенефіціара ТОВ «ТРК “Україна”», на якому транслювався серіал, Ріната Ахметова¹⁰ щодо нинішніх подій в Україні. Попри неможливість достовірно встановити факт наявності чи відсутності впливу на творчий процес при створенні фільму, Незалежна медійна рада вважає за доцільне окремо наголосити на неприпустимості втручання керівників телеканалів та продакшнів у творчу діяльність задля отримання особистісних дивідендів.

⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=cHhsTbX6e7w>

¹⁰ http://trkmedia.ollcdn.net/uploads/trku/documents/struktura_a.pdf

V. Висновки

Незалежна медійна рада, розглянувши звернення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення щодо відповідності 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся» нормам законодавства України, дійшла висновку про відсутність у ній порушень законодавства, а саме ч. 2 ст. 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» та ст. 15 і 15-1 Закону України «Про кінематографію».

Водночас, Незалежна медійна рада вважає, що **медіа могли б утриматися від художнього зображення відповідних подій на Донбасі до закінчення гострої напруги в конфлікті.** Оскільки художні твори на такі конфліктно чутливі теми — через можливість їх неоднозначного потрактування глядачами — можуть впливати на розпалювання ворожнечі між різноманітними групами населення, посилювати розкол у суспільстві, **Незалежна медійна рада закликає виробників телевізійного та кінопродукту бути особливо відповідальними та обережними, приймаючи рішення щодо художнього зображення таких подій, консультуватися з фахівцями з психології, соціології та ін.**

Додаток: Окрема думка членів Незалежної медійної ради Діани Дуцик та Ігоря Розкладая, підтримана Наталею Гуменюк у частині, яка не суперечить її голосуванню, у справі щодо відповідності законодавству України змісту 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся» — **на 1 ст.;** Окрема думка членів Незалежної медійної ради Олександра Бурмагіна та Антоніни Черевко у справі щодо відповідності законодавству України змісту 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся» — **на 4 ст.**

Результати голосування: «За» — 10;

«Проти» — 2;

«Утримуюсь» — 2.

Голова Незалежної
медійної ради

Наталія Лигачова

Секретар Незалежної
медійної ради

Ігор Розкладай

Секретар Незалежної
медійної ради

Роман Головенко

Окрема думка членів Незалежної медійної ради Діани Дуцик та Ігоря Розкладая, підтримана Наталею Гуменюк у частині, яка не суперечить її голосуванню, у справі щодо відповідності законодавству України змісту 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся»

Підтримуючи висновок Незалежної медійної ради щодо оцінки змісту 66-ї серії серіалу «Не зарікайся», вважаємо за необхідне додати свою позицію щодо самої дискусії, яка розгорнулася в суспільстві довкола згаданого серіалу.

Останнім часом рівень агресії у вітчизняному дискурсі (й на сторінках традиційних медіа, і в соціальних мережах) із приводу складних конфліктних тем сягнув неприпустимої межі. Нестримними та невибірковими у своїх висловлюваннях щодо іншої позиції є часто й лідери думок, які мають значний вплив на громадську думку. Вважаємо за необхідне акцентувати на цьому увагу, оскільки толерування такої ситуації з боку громадськості не тільки не сприяє зниженню конфліктності в суспільстві, а й може в майбутньому лише поглибити лінії суспільних розломів, наявних нині в Україні, що в результаті може призвести навіть до втрати державності.

Взагалі неприпустимим вважаємо застосування насильства щодо сторони, яка висловлює, на думку частини громадськості, іншу позицію, навіть якщо вона йде в розріз із патріотичним дискурсом (як це було у випадку з хуліганським нападом на офіс телеканалу «Україна» в Києві, що стався 22 квітня 2016 року). Такі випадки має бути засуджено, бо вони штовхають українське суспільство на шлях, далекий від демократії. Всі суперечки слід вирішувати в ненасильницький спосіб.

Відомий нідерландський філософ Сібе Шаап у своїй праці «Мстива отрута. Ріст невдоволення» застерігає суспільства від зростання нетерпимості, ресентименту (тобто почуття ворожості до того, хто вважається причиною тих чи інших невдач) до всього іншого. *«Мстиві почуття є найбільш інфекційними, вони легко поширюються та стають усе інтенсивнішими. Мстиві висловлювання псують стосунки з ближніми та можуть залишити поганий слід у суспільному житті. Повсякденна мова стає біднішою, а суспільство — розділеним відразу та ворожістю. ...Вираження мстивості в умовах постмодерну може мати небезпечні наслідки. Вербальне насилля здатне перерости в насилля фізичне»,* — зазначає він.

Україна нині перебуває в умовах війни під тиском російської військової та інформаційної агресії, тож відповідальність за рівень конфліктності в суспільстві несуть і лідери думок, і засоби масової інформації, які ці думки транслюють та поширюють відповідний дискурс. Оскільки, як було зазначено в рішенні Незалежної медійної ради, аудиторія може неоднозначно трактувати ті чи інші твори мистецтва, а також ті чи інші висловлювання.

Почуття міри має бути присутнім у будь-якій дискусії на важливі суспільні, а особливо конфліктно чутливі теми, із ним мають рахуватися всі сторони.

Член Незалежної медійної ради
Член Незалежної медійної ради
Член Незалежної медійної ради

Діана Дуцик
Ігор Розкладай
Наталія Гуменюк

Окрема думка членів Незалежної медійної ради Олександра Бурмагіна та Антоніни Черевко у справі щодо відповідності законодавству України змісту 66-ї серії телесеріалу «Не зарікайся»

Погоджуючись із наведеними в рішенні Незалежної медійної ради нормами національного і міжнародного права, що регулюють правовідносини стосовно спірних питань навколо серіалу «Не зарікайся», вважаємо, що висновки за результатами розгляду цієї справи мали би бути іншими, оскільки:

1. Зміст серії, яка стала предметом розгляду Незалежної медійної ради, становить не гіпотетичну, а реальну загрозу виникнення конфліктної ситуації в суспільстві, оскільки в неприйнятний спосіб спекулює на особливо важливих і чутливих темах для сьогоденної України. Адже сюжетна лінія, яка зображує матір українського солдата, що вчиняє тяжкий злочин, а саме бере в заручники родину зі сходу України, яка до того ж шукала в неї притулку — не «можливо» протиставляє або несе «потенційно» небезпечні наслідки, а чинить реальний багатовекторний негативний вплив на мільйонну аудиторію телеканалу. Це, зокрема, й стало причиною гострого обговорення в суспільстві та обурення з боку волонтерів, представників ЗСУ, громадських діячів.

Автори сценарію максимально емоційно підсилили цю серію з метою протиставлення мешканців сходу й центру країни, що є абсолютно неприпустимим у ситуації, коли в Україні є близько 1,5 млн внутрішніх переселенців. Якщо відверте засудження викликає поширення в медіа негативних стереотипів про східних українців, які змушені були тікати від війни, таке саме відразливе ставлення викликають і художні спроби змалювати уявні небезпеки для переселенців у центрі та на заході нашої держави, які ми бачимо в епізоді взяття в заручники. Медіа не мають морального права вдавати, ніби не усвідомлюють, що саме поширення подібних шкідливих стереотипів спричинилося до багатьох особистих трагедій, коли люди зі Східної України навіть під загрозою власному життю внаслідок конфлікту все ж таки боялися переїжджати в центральні та / або західні регіони. Окрім цього, серія містить і пояснення / виправдання, чому представники терористичних груп взяли зброю й воюють проти Збройних сил України:

«Мы спокойно жили, никого не трогали. Наш дом попал под обстрел. Теперь там руины. Мы приехали сюда, потому что нам негде просто жить. Мы просто хотим, чтоб Донбасс был свободным. Мы хотим рожать и воспитывать счастливых детей. И чтобы от нас киевские олигархи отстали».

Донбас завжди був регіоном із абсолютно аналогічним правовим та фінансовим статусом щодо інших областей України, тому з погляду здорового глузду важко уявити, яким чином «київські олігархи» могли утискати жителів Донецької та Луганської областей більше, ніж, скажімо, жителів Вінницької або Чернігівської. Озвучена в серії риторика героїв, які представляють мешканців окупованих територій, є не чим іншим як ретрансляцією меседжів, що їх постійно озвучує країна-агресор як на своєму національному рівні, так і на міжнародній арені. Це не просто маніпуляція, а свідомий розподіл України за принципом «свій — чужий»,

якого так прагне сучасна Російська Федерація. Звісно, певні глядачі з окупованих територій або прихильники окупантів побачать у такому сюжеті «звичайну позицію», яка має свій вплив завдяки поширеній пропаганді на окупованих територіях («націоналісти-фашисти захопили Київ і прийдуть за нами»). Така риторика виправдовує застосування зброї і вбивство українських солдат, а також яскраво змальовує аморальну й просто злочинну поведінку матері українського солдата на підтвердження демонізації українців, що також шириться завдяки пропаганді на окупованих територіях.

Підсилюють зазначений ефект і такі цитати: *«Давим эту хунту кровавую. Это они нам жизни не дают. Но результат есть. Мы не дали им геноцид устроить на нашей земле».*

Знову бачимо виправдання російської агресії та спонсорованого Росією «сепаратизму» й поширення цінностей окупантів. Все це органічно поєднується зі сказаним захопленою в Києві в заручники жінкою: *«Мы просто хотим, чтоб Донбасс был свободным. Мы хотим рожать и воспитывать счастливых детей. И чтобы от нас киевские олигархи отстали».*

Насамкінець, стосовно захоплених у полон українців один із «героїв» знову ретранслює позицію країни-агресора: *«Горстка фашистов по подвалах сидит»; «А то ты этих укров не знаешь? Вечно они там что-то мутят».*

На нашу думку, не важливо, наскільки «позитивні», «негативні» чи «карикатурні» герої серіалу кажуть такі фрази і в якому контексті. Це візуалізація, озвучення й поширення пропаганди країни-агресора. Сам серіал при цьому не є гумористично-сатиричним. Сюжетна лінія стосується сьогодення й саме війни, яка безпосередньо позначилася на житті тисяч українських родин. Люди, які втратили рідних, ховали друзів і бойових побратимів, отримували важкі поранення, навряд чи зможуть коли-небудь безболісно сприймати подібну риторичку, якими б не були «загальна сюжетна лінія», «фінальні серії серіалу» та «карикатурне зображення бойовиків». Постраждалі внаслідок війни заслуговують на співчуття та повагу з боку суспільства й медіа, а не на спекуляції їхніми почуттями заради публічної розваги. Ба більше, багатьох постраждалих зазначена серія може просто травмувати, підсилюючи наслідки вже пережитих потрясінь. Дзеркально небезпечним є поширення такого сюжету і з такими цитатами і для вимушених переселенців, які в реальному житті змушені були покинути все й намагаються впоратися з адаптацією на новому місці в Києві або інших регіонах України. В цих людей і без подібних серіалів виникає величезна кількість проблем через їхній статус «переселенців» — від оренди житла (власники подекуди не бажають мати справи з ними через наявні негативні стереотипи) й до пошуку нової роботи. Завдяки таким фільмам наявні негативні стереотипи тільки й далі утверджуються, а суспільні взаємовідносини загострюються. При цьому серіал є художнім твором, тобто заздалегідь спланованим, виписаним продуктом, який міг би виконувати важливу місію об'єднання, а не розділення країни.

Таким чином, зазначена серія серіалу «Не зарікайся» підсилює й поглиблює хибне стереотипне негативне сприйняття одне одного різними частинами українського суспільства, ретранслює риторичку пропаганди країни-агресора та може спричинити

психологічні травми та випадки неконтрольованої агресії серед людей, постраждалих від війни в Україні.

2. Рішення Незалежної медійної ради містить обґрунтований і логічний висновок стосовно належності бойовиків терористичних угруповань до «представників держави-агресора» в розумінні чинного законодавства, зокрема й для цілей Закону України «Про кінематографію». Проте далі, аналізуючи зміст серії, Незалежна медійна рада дійшла висновку що: *«**більшість образів** представників “ЛНР” зображено децю карикатурно, почасти їх подано в негативному контексті — як осіб, що катують людей у підвалах, убивають, готові карати за дезертирство смертю тощо. Також варто зазначити, що **переважно їхні характери** в даній серії не розкриті. **Винятком можна вважати** лише Бориса — чоловіка Яни та батька Дмитра, які перебувають у “заручниках” у Фаїни Марківни в Києві»*. Через зазначені обставини Незалежна медійна рада констатувала відсутність порушення чинного законодавства в 66-й серії.

На жаль, ми не можемо погодитися з такою позицією. На наше переконання, в національному ефірі не повинно в принципі бути «добрих», «позитивних» сепаратистів як героїв художніх фільмів. Героїзація й гуманізація насильства та замахів на територіальну цілісність країни може становити загрозу для національного суверенітету, незалежності та безпеки громадян. Зауважмо, що чинне законодавство не містить обмежень у часі, а встановлює загальну заборону на поширення такого контенту. Якщо «позитивного» бойовика показують воюючим на боці терористичних угруповань протягом, скажімо, 70 серій, а в 99-й серії він переосмислює буття й переходить на бік Збройних Сил України, це не має значення з погляду негативних суспільних наслідків, які мали місце впродовж попередніх серій. Отже, наявність навіть одного такого персонажа навіть в одній серії фільму — це порушення вимог статті 15-1 Закону України «Про кінематографію», яка передбачає:

*«В Україні забороняється розповсюдження і демонстрування фільмів, що містять **популяризацію або пропаганду** органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що створюють позитивний образ працівників держави-агресора, працівників радянських органів державної безпеки, **виправдовують** чи визнають правомірною **окупацію території України**, а також забороняється трансляція (демонстрування шляхом показу каналами мовлення) фільмів, вироблених фізичними та юридичними особами держави-агресора.*

Фільм вважається таким, що містить популяризацію або пропаганду органів держави-агресора та їхніх окремих дій, що створює позитивний образ працівників держави-агресора, працівників радянських органів державної безпеки, виправдовує чи визнає правомірною окупацію території України, якщо в ньому наявна принаймні одна з таких ознак:

серед позитивних героїв фільму є співробітники (у тому числі колишні або позаштатні) органів держави-агресора, радянських органів безпеки;

у сюжеті фільму безпосередньо або опосередковано заперечується або ставиться під сумнів територіальна цілісність України, **виправдовується** або подається в позитивному світлі **окупація території України, акти агресії з боку інших держав, розв'язування війни**».

3. Усіляко підтримуючи тезу щодо необхідності збільшення використання української мови під час виробництва національної кінопродукції, ми не можемо погодитися з висновком, що в цій справі *«російська мова як мова серіалу посилює негативне сприйняття серіалу в цілому»*. На нашу думку, небезпечність такого типу контенту полягає, насамперед, у маніпулятивному змісті й ретрансляції пропаганди держави-агресора, а не в мові, якою це робиться. Окрім цього, не можна не вітати того факту, що українські медіа нарешті осмислили всю штучність «мовного питання» як фактору уявного «розподілу» України й російська мова припинила бути маркером політичного світогляду. Наступним кроком мало би бути припинення штучного розподілу українців у медіа й за «регіональною ознакою».

Член Незалежної медійної ради

Олександр Бурмагін

Член Незалежної медійної ради

Антоніна Черевко